

РОЗДІЛ 2 ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

УДК 81'25

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2020.13-3.8>

ЗАСТОСУВАННЯ АНТОНІМІЧНОГО ПЕРЕКЛАДУ ЯК ПЕРЕКЛАДАЦЬКОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ У ПРОЦЕСІ ВІДТВОРЕННЯ АНГЛОМОВНИХ ТЕКСТІВ ЗМІ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

ANTONYMIC TRANSLATION AS A TRANSFORMATION TYPE IN REPRODUCING ENGLISH-LANGUAGE MEDIA TEXTS IN UKRAINIAN

Свтушенко Н.І.,

orcid.org/0000-0003-0601-1643

старший викладач кафедри перекладу

ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»

У статті розглядається проблема пошуку продуктивних способів здійснення ефективного перекладу, одним з яких є антонімічний переклад як перекладацька трансформація, яка виконує в процесі інтерпретації функції вираження вихідного тексту засобами системи мови перекладу й адаптації створюваного тексту до лінгвокомунікативної компетенції адресата. Як критерій оптимальності й доречності трансформацій розглядається принцип мотивованості перекладацьких трансформацій. Розглянуто його основні прийоми на матеріалі відтворення англомовних текстів ЗМІ українською мовою. Передача інформації в англомовних текстах ЗМІ супроводжується прямим або опосередкованим представленням елементів повідомлення й впливу як основних функцій медійної комунікації мовними засобами та стилістичними прийомами, що спонукають аудиторію до певної реакції на передану інформацію в повідомленні. Під час перекладу текст зазнає змін у процесі когнітивної діяльності перекладача як інтерпретатора інформації для відтворення суб'єктивної картини світу автора, підлаштовуючись під описану ситуацію навколишньої дійсності. Перекладацькі перетворення є необхідними й визначаються відмінностями між системами двох мов на фонетичному, морфологічному, лексичному, синтаксичному рівнях у площині семантики, граматики й прагматики. Повноцінність перекладу зумовлюється передачею змісту оригіналу шляхом прямого відтворення його особливостей або створення їх функціональних корелятивів. Антонімічний переклад нерідко буває якщо не єдиним, то найбільш зручним прийомом передачі смислового й стилістичного значення висловлення. У процесі відтворення англомовних текстів ЗМІ українською мовою застосовуються негативація, позитивація й анулювання як лексико-граматичні стратегії контекстуальної й структурної антонімічної трансформації. За стратегії негативації слово або словосполучення, яке не містить формально негативного компонента, при перекладі замінюється на одиницю з префіксом не- або на словосполучення з заперечувальною часткою. Стратегія позитивації – це прийом перекладу, за участі якого лексична одиниця або фраза з формально вираженою негативною або заперечувальною семою замінюється при перекладі на слово або словосполучення без формально вираженого негативного елемента. Перетворення стверджувальної конструкції англомовного висловлення на заперечну трапляється в англо-українському перекладі англомовних текстів ЗМІ рідше, ніж перетворення заперечного висловлення на стверджувальне. Використання контекстуальних антонімів у процесі перекладу лексичних одиниць продиктоване смисловими та експресивно-стилістичними особливостями текстів ЗМІ. Соціолінгвістичне призначення антонімічного перекладу реалізується у функціях комунікативно-функціональної еквівалентності та семантико-структурної близькості оригінального й перекладеного текстів.

Ключові слова: антонімічний переклад, антоніми, заперечення, негативація, позитивація, адекватність, еквівалентність, інтерпретація.

The article deals with the problem of finding effective ways to translate effectively, one of which is antonymic translation as a transformation type which in the process of interpreting performs the function of expressing the source text by means of the target language system and adapting the created text to the linguistic and communicative competence of the addressee. The criterion for the optimality and appropriateness of transformations is the principle of motivation for translation transformations. The basic techniques of the reproduction of English language mass media texts in Ukrainian are considered. The transmission of information in English-language media texts is accompanied by the direct or indirect representation of the elements of the message and the influence as the main functions of media communication – linguistic means and stylistic techniques encourage the audience to react to the information transmitted in the message. During the translation, the text changes, adjusting to the described situation of the surrounding reality, in the process of cognitive activity of the translator as an interpreter of information to reproduce the subjective picture of the author's world. Translational transformations are determined by the differences between the systems of two languages at the phonetic, morphological, lexical, syntactic levels in the field of semantics, grammar and pragmatics. The completeness of the translation is conditioned by the transfer of the original content by directly reproducing its features or creating their functional correlates.

Antonymic translation is one of the most convenient methods of conveying the notional and stylistic meaning of the expression. In the process of reproducing English-language texts in the Ukrainian language, negativity, positivity, and cancellation are used as lexical-grammatical strategies for contextual and structural antonymic transformation. In the case of a negation strategy, a word or phrase that does not contain a formally negative component is replaced by a prefix or phrase with a negative particle. Positive strategy is the way of translation which presupposes the case when a lexical unit or a phrase with a formal negative meaning is replaced by a word or a phrase without a formally expressed negative element. The transformation of the affirmative construct of an English-speaking sentence into a negative occurs in the English-Ukrainian translation of the English-language texts of the media less often than the transformation of a negative statement into an affirmative one. The use of contextual antonyms in the translation of lexical units is caused by the semantic and expressive stylistic features of the media texts. The sociolinguistic significance of antonymic translation is realized in the functions of communicative-functional equivalence and semantic-structural closeness of the original and translated texts.

Key words: antonymic translation, antonyms, negation, negativity, positivity, adequacy, equivalence, interpretation.

Постановка проблеми. Серед актуальних питань перекладознавства проблема видозміни тексту, що перекладається, завжди становила великий інтерес для дослідників. Під час перекладу текст зазнає змін для відтворення інформації, яку задумав автор. Текст підлаштовується під предметну ситуацію, тому перекладацькі перетворення є необхідними й визначаються відмінностями між системами двох мов на фонетичному, морфологічному, лексичному, синтаксичному рівнях у розрізі семантики, граматики й прагматики [1, с. 26]. Повноцінність перекладу зумовлюється передачею змісту оригіналу шляхом прямого відтворення його особливостей або створення їх функціональних відповідників [14, с. 173]. Оскільки мова є синтезом багатьох компонентів, неможливо звести донесення основного змісту до ідентичного перекладу, а домогтися адекватності перекладу можливо завдяки застосуванню мовних трансформацій [4, с. 172; 9]. Антонімічний переклад є поширеним видом перекладацької трансформації, одним з ефективних засобів вирішення перекладацьких труднощів і допомагає уникнути спотворення сенсу, коли буквальний переклад перетворює його в абсурд.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Перекладацька трансформація є відношенням між вихідними та кінцевими мовними виразами, функціонально-структурною заміною в процесі перекладу однієї форми вираження іншою зі збереженням змісту [15, с. 118]. Проблема перекладацьких трансформацій викликає інтерес з боку як вітчизняних, так і іноземних вчених. Серед них – такі відомі лінгвісти, як І.В. Арнольд, Л.С. Бархударов, В.Г. Гак, В.Н. Комісаров, Л.К. Латишев, С.Є. Максимов, Р.К. Мин'яр-Белоручев, Я.І. Рецкер, О.Л. Семенов, С.Г. Тер-Мінасова, Г.Д. Томахін, А.В. Федоров, О. Швейцер. Дослідники не дійшли згоди з питання типології перекладацьких трансформацій, а деякі класифікації значно відрізняються [9, с. 41–43]. Т.А. Казакова розділяє функціональні перетворення на три такі категорії: лексико-семантичні, граматичні й стилістичні трансформації [4, с. 51].

Проблемою класифікації перекладацьких трансформацій, а також їх застосування займалися такі вчені, як І.Я. Рецкер [12], А.М. Фитерман і Т.Г. Левицька (виділяли такі різновиди трансформацій, як граматичні та лексичні), Л.К. Латишев (класифікував їх за характером відхилення від міжмовних відповідностей) [8], Л.С. Бархударов (розрізняв їх за формальними ознаками – перестановкою, додаванням, заміною, опущенням) [1]. Всі ці класифікації були створені для полегшення процесу перекладу, а також на допомогу молодим ученим, які займаються практичним перекладом і активно досліджують мовні процеси та особливості при перекладі в даній галузі науки. Однак, попри наявність великої кількості літератури, присвяченої проблемі перекладацьких трансформацій, серед вчених відсутня єдина думка щодо самого поняття перекладацької трансформації. Більшість дефініцій недостатньо повно розкриває суть розглянутого перекладацького явища.

Постановка завдання. Метою статті є виявлення особливостей антонімічного перекладу текстів сучасних англомовних засобів масової інформації українською мовою. Завдання полягає у виявленні способів антонімічного перекладу текстів сучасних англомовних засобів масової інформації українською мовою. Для досягнення мети у дослідженні використовуються такі методи лінгвістичного аналізу: контекстуальний, порівняльний і інтерпретаційний аналізи перекладу. При цьому системи мов зіставляються не в абстрагованій формі, а в їх функціонуванні в мові. Іншими словами, метою перекладацького дослідження є вивчення співвідношення між двома процесами, кожен з яких є реальним явищем функціонування особливої абстрактної системи [7]. Порівняльний аналіз дає можливість з'ясувати, як долаються типові труднощі, а також які елементи оригіналу залишаються без перекладу.

Виклад основного матеріалу. Кожен функціональний стиль має деякі мовні особливості, які значно впливають на хід і результат процесу перекладу. Важливу роль в газетно-інформаційному стилі відіграють політичні терміни, імена й назви,

кліше, елементи розмовного стилю й жаргонізми тощо. Однією з особливостей текстів ЗМІ є поєднання в них елементів повідомлення й впливу. Хоча головною функцією масової комунікації вважають передачу інформації, вона рідко буває нейтральною й вільною від елементів впливу на аудиторію. Здебільшого передача інформації супроводжується прямим або завуальованим виразом оцінки, мовними засобами та стилістичними прийомами, що спонукають аудиторію до певної реакції на передану інформацію в повідомленні. Проте тексти ЗМІ іноді виконують лише функцію повідомлення, ставлячи перед собою завдання максимально об'єктивно і неупереджено передати інформацію [10].

Перекладач як суб'єкт зі своєю картиною світу інтерпретує текст по-різному. У такий спосіб порушується адекватність перекладу англійських відповідників, а також втрачається фонова інформація [13, с. 292].

Безеквівалентність і нерівнозначність використання мовних засобів у перекладі виправдовується існуванням різних підходів до пояснення сутності перекладу. Переклад розуміють як процес *передачі змісту* в усному або письмовому тексті [2, с. 3], як міжмовні *перетворення*, трансформацію тексту з однієї мови в текст іншою [11, с. 6]. Трансформація полягає в зміні формальних (лексична та граматична трансформація) або семантичних (семантична трансформація) компонентів вихідного тексту при збереженні інформації, призначеної для передачі.

Переклад як один з видів мовного посередництва покликаний задовольнити потребу суспільства у двомовній комунікації, максимально наближеній до природної (одномовної) комунікації. Таке соціальне призначення перекладу реалізується у двох вимогах до перекладеного тексту: 1) комунікативно-функціональної еквівалентності (цільовий текст повинен володіти потенційним регулятивним впливом на адресата, аналогічним до того, яким володіє вихідний текст); 2) семантико-структурної близькості оригінального й перекладеного текстів, що не суперечить першій умові. Такі вимоги реалізуються, зокрема, шляхом застосування різного роду перекладацьких трансформацій, які виконують в процесі перекладу функції вираження вихідного тексту засобами системи мови перекладу й адаптації створюваного тексту до лінгвокомунікативної компетенції адресата. Як критерій оптимальності й доречності трансформацій розглядають тріаду таких принципів: принципу вмотивованості перекладацьких трансформацій, вимоги вмотивованості будь-якого ухилення від об'єктивно

можливої семантико-структурної подібності оригінального й перекладеного текстів, необхідності досягнення еквівалентності їх впливу [8], що набуває особливого значення в процесі відтворення англійських текстів ЗМІ українською мовою.

Антонімічний переклад, що розглядається як трансформація, трактується як комплексна лексико-граматична заміна, сутність якої полягає в заміщенні негативної конструкції стверджувальною або позитивною негативною. При цьому відбувається заміна одного зі слів висловлення, що підлягає перекладу, на його антонім в цільовій мові [1]. За антонімічного перекладу одиниця вихідної мови може замінюватись не тільки прямо протилежною одиницею іншої мови, а й такою, що виражає протилежну думку [7, с. 184]. Відбувається не лише заперечення, але й протиставлення поняття [12, с. 57]. Залучення антонімічного перекладу виправдовується можливістю застосування граматичної структури, яка звучить більш природно цільовою мовою, якщо граматична форма в мові оригіналу не відповідає правилам лексичної сполучуваності в мові перекладу [4, с. 161], оскільки антонімічний переклад може бути зумовлений асиметрією лексико-семантичних систем, що виявляється в тому, що поняття не має еквівалентних засобів вираження в іншій мові [3, с. 466–467].

Більшість лінгвістів [6] виокремлює три види *прийомів антонімічного перекладу*.

1. Стратегія негативації, за якої слово або словосполучення не містить формально негативного суфікса або частки, але при перекладі замінюється на одиницю з префіксом *не-* або на словосполучення з часткою *не*, наприклад, *to continue – не зупинятися*.

(1) *Nothing was off limits – though she does wish people would stop asking her what she thinks of the term plus size. – Нічого не було неможливого, хоча вона хоче, щоб люди не питали її, що вона думає про термін «плюс розмір»* [20]. У перекладі українською мовою фраза з заперечувальним займенником *Nothing was off limits* отримує варіант з часткою *не* з подвійним запереченням, яке властиве лексико-граматичній будові української мови – *нічого не було неможливого*, а стверджувальна форма *would stop asking* трансформується в форму дієслова з заперечною часткою *не* – *щоб не питали її*.

(2) *She styled her hair with off-duty flair. – Вона стилізувала волосся з неповторним чуттям* [17]. Лексема *off-duty* не містить формально негативного суфікса або частки, але при перекладі замінюється на одиницю з префіксом *не-*.

Трансформація стверджувальної конструкції англомовного речення у заперечну трапляється в англо-українському перекладі дещо рідше, ніж перетворення заперечного висловлювання у стверджувальне.

(3) *Guardian journalism is free from commercial and political bias and not influenced by billionaire owners or shareholders* – Журналістика “Guardian” **не залежить від комерційних та політичних упереджень, і на неї не впливають власники чи акціонери-мільярдери** [19].

2. Стратегія позитивації полягає в тому, що слово або словосполучення з формально вираженою негативною або заперечувальною семою замінюється при перекладі на слово або словосполучення без формально вираженого негативного компонента, наприклад, *unabolished* – **такий, який залишається чинним**.

(4) *Although Trump in September released the aid without Zelenskiy announcing any investigations<...>* – Хоча Трамп у вересні надав допомогу **до того, як Зеленський оголосив про розслідування<...>** [18]. Фраза з заперечувальною семантикою **without announcing** у перекладі українською мовою представлена стверджувальним словосполученням.

(5) *The full House then could be on track to impeach Trump before it recesses for its annual Christmas holiday break in two weeks, setting the stage for a January trial in the Republican-majority Senate, although Trump’s conviction and removal from office remains unlikely.* – Тоді повна палата може стати на шлях до імпичменту Трампа до того, як він продовжить свою щорічну перерву на різдвяні канікули через два тижні, надавши підґрунтя для січневого судового розгляду в сенаті з республіканською більшістю, хоча засудження Трампа та усунення з посади **залишаються малоймовірними** [18]. Лексема *unlikely* з префіксом *in-* замінюється при перекладі словом *малоймовірними* без формально вираженого негативного компонента.

Необхідність застосування антонімічного перекладу в такому разі пов’язана з тим, що в сучасній англійській мові для утворення антонімів широко використовуються префікси, які додають протилежного значення. Оскільки в англійській мові негативні префікси відрізняються за формою від заперечної частки *not*, слова з такими префіксами так само поєднуються з негативною часткою, як і всі інші слова. Саме це явище унеможливило безпосередній переклад слова з негативним префіксом українською мовою. Поширена в укра-

їнській мові частка *не* має додати негативного змісту [11, с. 150].

3. Стратегія анулювання, згідно з якою мовою оригіналу відбувається подвійне заперечення, а при перекладі ці компоненти анулюються, наприклад, *not impossible* – **можливий** [5, с. 107–112]. Можливий також зворотний процес. Як засіб заперечення *no* при перекладі потребує подвійного заперечення.

(6) *A spokesperson for the station said no decision had been taken on whether to rebrand the station.* – Прессекретар станції заявив, що **не прийнято жодного рішення щодо ребрендингу станції** [19].

(7) *By excluding China from western knowhow, the Trump administration has made it clear that the real battle is about which of the two economic superpowers has the technological edge for the next two decades* – Виключивши Китай із західного ноу-хау, адміністрація Трампа дала зрозуміти, що справжня сутичка полягає в тому, яка з двох економічних наддержав матиме **технологічну перевагу** протягом наступних двох десятиліть [16]. Лексема *edge* зі значенням ‘*the outside limit of an object, area, or surface*’ отримує зміст з семантикою протилежної локації – не периферійної, а основної важливості. Використання контекстуального антоніма у процесі перекладу іменника продиктоване смисловими та експресивно-стилістичними особливостями контексту.

Висновки. Антонімічний переклад є поширеним прийомом перекладацької трансформації, одним з ефективних засобів вирішення труднощів і уникнення спотворення сенсу. Причиною використання антонімічного перекладу є асиметрія лексико-семантичних систем двох мов. Успішне використання антонімічного перекладу залежить від розуміння особливостей стилю, загального змісту медійного дискурсу й знання соціокультурних особливостей предметів матеріальної й духовної культури, описаних у перекладеному й оригінальному текстах. У процесі відтворення англомовних текстів ЗМІ українською мовою активно застосовуються негативація, позитивація й анулювання як стратегії антонімічного перекладу. Призначення антонімічного перекладу реалізується у двох таких вимогах до перекладеного тексту: комунікативно-функціональної еквівалентності й семантико-структурної близькості оригінального й перекладеного текстів. Перспективу наступних розвідок становить вивчення інших видів лексичної трансформації у процесі відтворення англомовних текстів ЗМІ українською мовою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бархударов Л.С. Язык и перевод: вопросы общей и частной теории перевода. Москва : ЛКИ, 2008. 240 с.
2. Виноградов В.С. Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы). Москва : Издательство института общего среднего образования РАО, 2002. 224 с.
3. Грабовской Н.К. Теория перевода. Москва : Изд-во Моск. ун-та, 2007. 544 с.
4. Казакова Т.А. Практические основы перевода. Санкт-Петербург : Издательство «Союз», 2001. 320 с.
5. Кириченко Е.А., Полевик Д.О. Антонимический перевод как переводческая трансформация. *Актуальные вопросы переводоведения и практики перевода*. Вып. № 3. Нижний Новгород, 2013. С. 107–112.
6. Лившиц А.Е. Антонимический перевод как переводческая трансформация. *Филология и лингвистика*. 2018. № 2. С. 41–43. URL: <https://moluch.ru/th/6/archive/89/3348/> (дата обращения: 09.12.2019).
7. Комиссаров В.Н. Теория перевода (лингвистические аспекты). Москва : Высшая школа, 1990. 253 с.
8. Латышев Л.К. Курс перевода: эквивалентность перевода и способы ее достижения. Москва : Международные отношения, 1981. 248 с.
9. Лившиц А.Е. Антонимический перевод как переводческая трансформация. *Филология и лингвистика*. 2018. № 2. С. 41–43. URL: <https://moluch.ru/th/6/archive/89/3348>.
10. Микоян А.С. Проблемы переводов текстов СМИ. URL: <http://evartist.narod.ru/text12/12.htm>.
11. Миньяр-Белоручев Р.К. Теория и методы перевода. Москва : Московский Лицей, 1996. 208 с.
12. Рецкер Я.И. Теория перевода и переводческая практика. *Очерки лингвистической теории перевода*. Москва : Аудитория, 2016. 244 с.
13. Смоляная А. Компенсация и антонимический перевод как средства передачи коммуникативной и стилистической равнозначности разноязычных художественных и нехудожественных текстов. *Лингвистика*. Вып. 10. Киев : Астра, 2011. С. 290–294.
14. Фёдоров А.В. Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы). Санкт-Петербург ; Москва : Издательский Дом «Филология Три», 2002. 416 с.
15. Швейцер А.Д. Теория Перевода. Статус, проблемы, аспекты. Москва : URSS, 2012. 216 с.
16. China tells government offices to remove all foreign computer equipment. *The Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/world/2019/dec/09/china-tells-government-offices-to-remove-all-foreign-computer-equipment>.
17. Katie Holmes's Winter Must-Have? A Good Faux Fur <https://www.vogue.com/vogueworld/article/katie-holmes-faux-fur-winter-coat-max-mara>.
18. Nadler: 'Rock Solid Case' for Trump's Impeachment. *Voice of America*. URL: <https://www.voanews.com/usa/impeachment-inquiry/nadler-rock-solid-case-trumps-impeachment>.
19. News UK said to be mulling talkRadio rebrand as Times Radio. *The Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/tv-and-radio/2019/dec/05/news-uk-said-to-be-mulling-talkradio-rebrand-as-times-radio>.
20. Questions With Ashley Graham, From Her Kardashians Fashion Icon to the Best Beauty Advice She's Ever Received. *Vogue*. URL: <https://www.vogue.com/article/73-questions-ashley-graham-video>.